

teos perustuu hänen vuonna 2011 valmistuneeseen väitöskirjaansa. Jäin miettimään joidenkin erittäin keskeisten tutkimusten (Rachel Fulton ja Sarah McNamer muun muassa) puuttumista teoksesta. Oliko käsikirjoituksen päivitys jäänyt kesken vai onko kyse jonkinlaisesta koulukuntaajattelusta? Vaikea vastata, mutta joka tapauksessa Smithin teos on erinomainen ja suositeltava tutkimus sydänkeskijajan teologiasta kiinnostuneille.

Päivi Salmesvuori, dos.
Yliopistotutkija
Helsingin yliopisto

SUSANNE WIGORTS YNGVESSON

Frihet till samvete.
Norhaven: Timbro 2016.
160 s.

Omantunnonvapauteen tulee suhtautua yhtä vakavasti kuin sananvapauteen. Avoimessa yhteiskunnassa on käytävä periaatteellista keskustelua omantunnonvapaudesta, koska oikeus seurata omatuntoaan on pohjimmiltaan vastakohta totalitarismille. Näin vaatii etiikan professori Susanne Wigorts Yngvesson kirjassaan *Frihet till samvete*.

Kirja koostuu kuudesta luvusta, joista ensimmäisessä luodaan katsaus omantunnonvapauden historialliseen ja filosofiseen taustaan antiikista keskijalle ja valistusajalta uuden ajan yhteiskuntafilosofeihin. Kirjoittaja arvioi, että yhteiskunnan muuttuessa yhä pluralistisemmaksi myös omantuntonkonflikteihin tullaan törmäämään yhä useammin. Työ-

elämän eri osapuolten on tärkeä ainakin yrittää ymmärtää, mistä oikeudessa omantunnonvapauteen on kyse ja millä perusteilla törmäystilanteissa yhdelle oikeudelle annetaan etusija toiseen nähden.

Toisessa luvussa pohditaan työelämän tilanteita, joissa omantuntonkonflikti voi ajankohtaistua. Tarkasteluun otetaan lääkärit, sairaanhoitajat, työttömät työnhakijat, papit, toimittajat, asevelvolliset ja poliisi. Rajat virkavelvollisuuden ja omantunnonvapauden välillä ovat sumeita muissakin tilanteissa kuin Ruotsissa paljon keskustelua herättäneessä kättilöiden oikeudessa olla osallistumatta raskaudenkeskeytyksiin. Omantuntonkonflikti voi syntyä lääkärille, kun hänet veloitetaan tekemään turvapaikkaa hakevalle nuorelle iänmääritystutkimus, joka ei perustu lääketieteellisiin syihin ja siten sotii lääkärin ammattietiikkaa vastaan. Poliisiviranomainen, joka veloitetaan kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneen henkilön maasta karkottamiseen, voi kokea tarpeelliseksi kieltäytyä tehtävästä omantunnonnsyistä. Ruotsin luterilaisuutta tunnustavassa kansankirkossa samaa sukupuolta olevilla pareilla on oikeus saada kirkollinen vihkiminen, mutta myös papilla on oikeus pidättäytyä samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliittoon vihkimisestä tai muista kirkollisista toimituksista omantunnonnsyistä. Wigorts Yngvessonin oma näkemys on, että omantunnonvapautta ei pidä rajoittaa, ellei rajoittamiselle ole erityisen hyviä syitä.

Lyhyeksi jäävässä kolmannessa luvussa kirjoittaja esittelee valikoidujen yhteiskuntafilosofien ajatuksia johdantona omiin argumentteihinsa. John Rawlsin tunnetussa ajatuskokeessa ihmisiltä peitetään

tietämättömyyden verhoon tietöidensä omasta paikastaan yhteiskunnassa. Vastaavan ajatuskokeen avulla voitaisiin puntaroida aiempaa monipuolisemmin myös sitä, mistä oikeudessa omantunnonvapauteen on kyse. Jürgen Habermasiin kirjoittaja tukeutuu vaatimuksessa, että keskusteluun osallistuvien on yritettävä ymmärtää myös niitä, joiden kanssa ei olla samaa mieltä. Ruotsin yhteiskunnallista keskustelua Wigorts Yngvesson pitää sikäli vinoutuneena, että suuri enemmistö painottaa ilmaisanvapauden tärkeyttä, mutta ei ymmärrä, kuinka tärkeä asia omantunnonvapaus on syvästi vakaumuksellisen yksilön identiteetille.

Neljännessä luvussa analysoidaan Ruotsissa käytyä keskustelua kättilöiden oikeudesta olla osallistumatta raskaudenkeskeytyksiin omantunnonnsyistä. Johtopäätöksenä kirjoittaja toteaa, että keskustelu on ollut epäjohdonmukaista. Hän kiinnittää huomiota siihen, että naapurimaassa Norjassa on sekä vahvasti turvattu aborttioikeus että lainsäädännössä turvattu mahdollisuus terveydenhuollon ammattilaisille pidättäytyä omatuntoaan vastaisista työtehtävistä. Kyseisen omantunnonvapauslausekkeen ei ole todettu vaarantaneen naisten oikeutta saada abortteja. Kirjoittaja pohtii, eikö Ruotsinkin olisi mahdollista löytää ratkaisuja, joissa kunnioitettaisiin omantunnonvapautta Norjan tapaan.

Viidennessä luvussa palataan periaatteelliseen keskusteluun tarkastelemalla YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) artiklaa 18, jonka sanamuoto osoittaa, että yhtäläistä omantunnonvapau-

den suojaa nauttivat sekä uskonnolliset että muut elämänsä katsomukset. Kirjoittajan mukaan artiklan sanavalinnoista aikoinaan sovittaessa käytiin ideologista vääntöä, jonka jäljet näkyvät yhä. Liberaali länsi vaati omantunnonvapauden kunnioittamista, kun Neuvostoliitto ja muut sosialistiset valtiot kyseenalaistivat tarpeen turvata sen enempää uskonnon kuin omantunnonkaan vapautta.

Viimeisessä luvussa korostetaan omantunnonvapauden tärkeyttä muiden vapausoikeuksien rinnalla. Omina kannanottoinaan kirjoittaja toteaa: omatunto on ihmisessä sisäsyntyisesti vaikuttava tekijä; omantunnonvapaus on ymmärrettävä liberaalina peruseriaatteena; oikeus omantunnonvapauteen tulee kattaa myös oikeus omantunnon mukaiseen toimintaan. Pelkkä oikeus irtisanoutua työstään ja hakeutua toisiin tehtäviin ei riitä ratkaisuksi, vaan yksilöllä tulee olla positiivinen oikeus toteuttaa ammattiaan tavalla, joka vastaa hänen elämänsä katsomustaan.

Löytyykö teoksesta työkaluja omantunnonkonfliktien käsittelemiseen työyhteisöissä? Yhtenä ratkaisuehdotuksena tarjotaan sen arvioimista, koskeeko omantunnonnsyihin vetoava kieltäytyminen työtehtävää, joka on toimenkuvan olennainen ja pysyvä osa. Esimerkiksi rituaaliset teurastukset, joissa tainnuttamaton eläin otetaan hengiltä kaulasuoni katkaisemalla, ovat halal- ja kosher-teurastajien toimenkuvan ydin, jolloin tähän tehtävään hakeutuva ei voisi kieltäytyä teurastamasta eläintä omantunnonnsyihin vedoten. Abortit sen sijaan eivät ole kättilön toimenkuvan ydintä, minkä vuoksi raskaudenkeskeytyksiin liittyvistä tehtävistä kieltäytymisen tulisi

olla mahdollista. Toisena ratkaisuehdotuksena omantunnonkonflikteihin kirjassa pohditaan joustavia työyhteisön sisällä tapahtuvia järjestelyjä. Kirjoittaja suhtautuu varauksella väittämään, että olisi järkevämpää edetä etsimällä työyhteisötasolla käytännöllisiä ratkaisuja kuin vetoamalla oikeuksiin. Työnjaolliset järjestelyt voivat joissain tilanteissa toimia, mutta niiden haittapuolena on, että periaatteellinen yhteiskunnallinen keskustelu jää käymättä.

Kirja on pamflettityyppinen puheenvuoro, jonka tavoite on kannustaa pohtimaan, kuka omantunnonkonflikteissa määrittelee rajat ja ratkaisut. Kaikkeaa ei pamfleteissa tuki tarvitse käsitellä, mutta kirjan painoarvo olisi kasvanut sillä, jos tarkasteluun olisi otettu myös, millaista perustuslaillista suojausta omantunnonvapaus Ruotsissa nauttii ja millaista oikeudellista argumentointia kirjassa kuvattuihin tapauksiin liittyen on käyty. Kun kirjoittaja korostaa demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluvan avoimen keskustelun tärkeyttä, olisi ollut perusteltua luoda katsaus myös siihen, kuinka kysymyksiä työelämän omantunnonkonflikteista on lähestytty valtiopäivillä. Ehdottoman mielenkiintoista olisi ollut myös tarkastella, kuinka YK:n ihmisoikeusjulistuksen 18. artiklaa on sittemmin sovellettu Ruotsia oikeudellisesti sitovissa valtiosopimuksissa ja niitä täydentävissä asiakirjoissa. Mikäli nämä eivät millään tavalla kata työelämän omantunnonkonflikteihin liittyviä ongelmia, olisi syytä pohtia, löytyykö kirjoittajan ruotsalaisessa keskustelussa tunnistamia sokeita pisteitä myös kansainväliseltä tasolta.

Kirja on kokonaisuutena arvioiden keskeneräinen, rakenteellisesti poukkoileva ja hiomaton. Samoja kysymyksiä käsitellään useammassa luvussa muuttamatta näkökulmia tai tuomatta keskusteluun mitään uutta. Kaikkineen tarjolla on kuitenkin kiinnostavaa pohdintaa niille, joita kysymys omantunnonvapaudesta ja suvaitsevaisuuden rajoista ylipäättään kiinnostaa.

Teos on julkaistu vuonna 2016, jolloin Ruotsiin oli juuri saapunut poikkeuksellisen paljon turvapaikanhakijoita. Ajankohta selittänee osaltaan, miksi esimerkkitapauksiksi terveysalan ammattilaisten ohella on nostettu turvapaikanhakijoiden ja maastakarkotusten kanssa työskenteleviä ammattiryhmiä. Hieman ajankohtaisempi esimerkki oikeudesta omantunnonvapauteen saattaisi olla koululakkoilu ilmaston puolesta. Eri asia on, mitä vaikutusta on puheenvuoroilla, joissa vaaditaan lisää oikeuksien tunnustamista. Ehkä keskustelussa tulisikin siirtyä ihmisen velvollisuuksiin ja kysyä, mitä tulee tehdä ja mitä jättää tekemättä, koska omatunto niin vaatii.

Päivi B. Gynther, VTT
Vapaa tutkija
Jyväskylä